

ГЕЛЛЕНІСТИЧНА ОСЕЛЯ В ЛУЗАНІВЦІ БІЛЯ ОДЕСИ

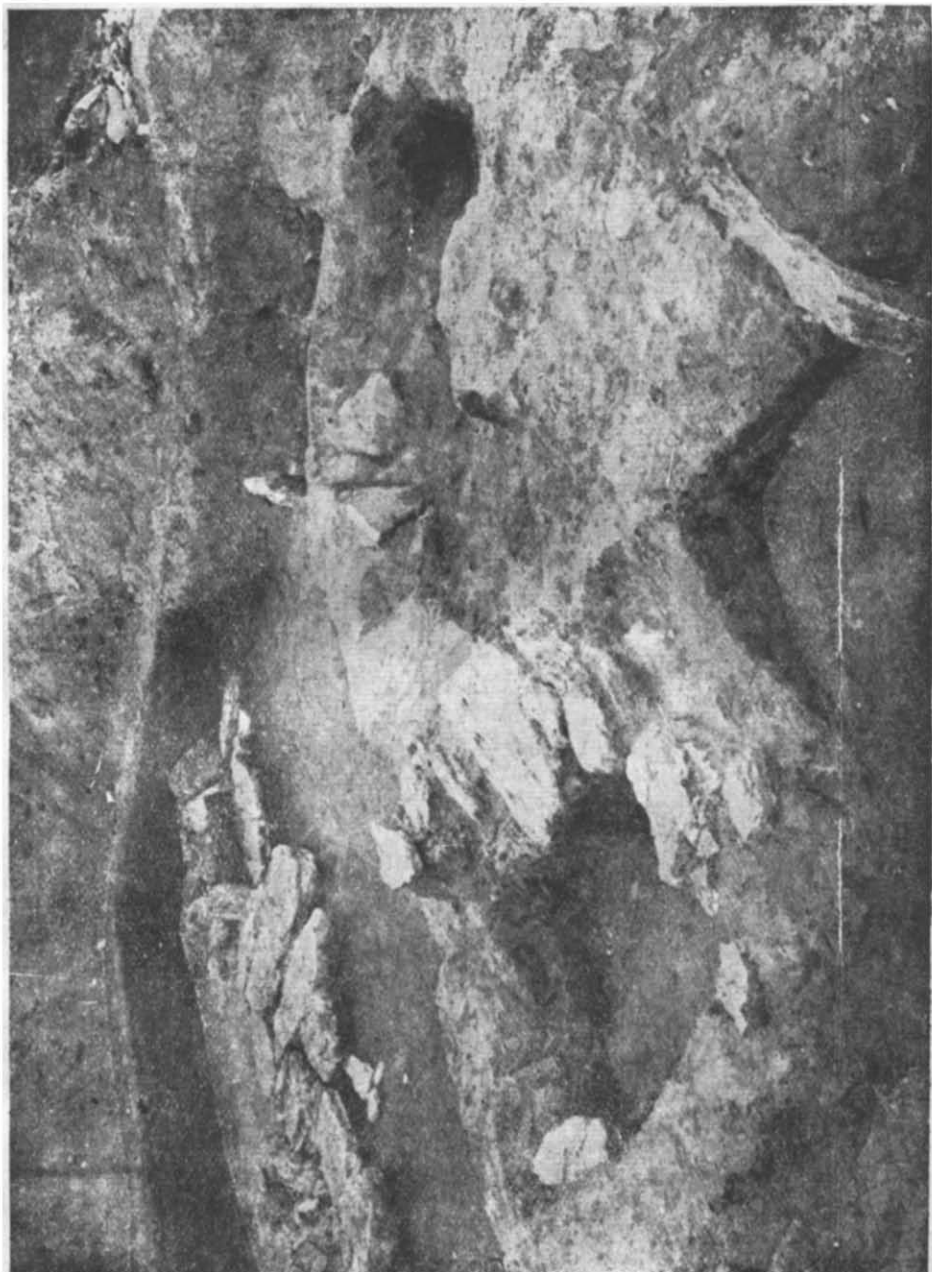
(Розвідка з розкопуванням р. 1929)

Г. Штейнванд

Археологічні розкопи останніх років у давнь-грецьких колоніях південної України багато в чому змінюють старі погляди на історію цієї країни за давніх часів. Зокрема це стосується до думки, ніби доба клясична то була доба найбільшого розквіту грецьких колоній нашої країни. Проте, розкопи в Ольбії виразно показують, що найміцніший культурний шар є раннь-гелленістичний (IV—поч. III в.в.), що за цієї доби Ольбія досягла найбільшої своєї авреолі, багатства, моці. Недивно: тільки IV сторіччя визволило грецькі міста північного узбережжя Чорного моря від Атенської гегемонії та дало їм можливість розвинути їхню торгівлю. Якщо розквіт о. Березані припадає на ранішу добу, то це найбільше з'ясується саме тим, що зміцнилася Ольбія, яка стала правити за центр для чималої території. Натурально, що на те, щоб краще вивозити хліб та сировину з країни, такі центри як Ольбія або Тира, мали різні підпірні пункти, факторії, в усій цій країні; очевидно й той чи інший з греків за мирних часів почав сам обробляти землю, розводити худобу, ловити рибу на збут. Тому цілком зрозуміло, що на терені біля Ольбії та Тирі розмірно багато решток грецької культури. На жаль, цих дрібних осель майже зовсім не обслідувано, оскільки увага археологів досі була звернена на більші осередки грецького життя, хоч, на мою думку, обслідувавши дрібні оселення можна було б з'ясувати чимало досі ще суперечних та темних питань. Головним чином ці оселення лежали по берегах річок або лиманів (Кисляківська, Бузіновата-Роксолянівка, Червоні Маяки, Біляївка й т. д.), порівнюючи близько до своїх центрів. Цією стороною Лузанівка, тема моєї інформації, є виняток: чи вона залежала від Ольбії, чи від Тирі—покищо невідомо, але відстоїть вона від них досить далеко; крім того вона лежить не на річці, а біля самісінького моря.

Уже р. 1927 аматор археології М. С. Маргуліс повідомив Одеський Історично-Археологічний Музей про те, що він знайшов у Лузанівці, курорті біля Одеси, рештки стародавнього посуду, при чому, правда, уламки грубого місцевого посуду він мав за рештки усатівської культури. Спеціальна комісія в складі проф. М. Ф. Болтенка, аспірантки Музею В. О. Пора-Леонович та М. С. Маргуліса, що її того ж таки року відрядили до Лузанівки, довела, що там справді є рештки давнь-грецької культури, але за браком коштів і сил не змогла перевести докладніші досліді. Оскільки цим місцем почали цікавитися деякі з одеських аматорів і влітку 1929 р. спробували були копати там землю, то Одеська Краєва Комісія для охорони пам'яток матеріальної культури восени цього року доручила мені провести там докладнішу розвідку, проробивши потрібні рзкопи.

Результати розвідки такі. У північній частині Одеської затоки є пляж і дитячий курорт „Лузанівка“. Курортні будівлі містяться на низькій, вузькій (кілька сот метрів завширшки) смузі намулу, що тягнеться вздовж берега. За будівлями курорту здійснюється невисоке плято, що його прорізає соша з Одеси до Миколаєва. З цього плята розгортається чудовий краєвид на всеньку Одеську затоку; воно ж захищає місце причалу від північних та східніх бур. Античні решки знайдено тільки в невеличкій західній частині цього плята—ця частина утворює трикутник, обмежений з одного боку смугою намулу біля берегів, з другого—Миколаївською сошею, з третього—2-ю поперечною траншеєю (з часів громадянської війни). На заході цей трикутник низький; він здійснюється на схід до 1-ої поперечної траншеї, за якою його поверхня рівна, крім деяких невеличких горбочків. Північний край плята штучно зрізаний—тут проходить колія трамваю та соша на Миколаїв. Також частково зрізаний південний край—тут терасами побудовані підірірі стінки. У перекрої цієї частини плята була видна грушувата яма, що її розчистили аматори влітку р. 1929. Як каже один з них А. А. Хирмузі, в ній було багато попелу, вугликів, обпалених камінців та кісток. Інвентар: багато уламків амфор (серед них шийка з клейном), грубого місцевого посуду, кілька чорнолакових черепків поганого лаку. Недалеко від ями, на поверхні плята, ті самі аматори розкопали невеличку ямку (прибл. 4 кв. м), зруйнувавши при цьому частину бруку з невеличких пласких гальок. З шести квадратів, яких розбито, розроблено 2 п'ятиметрові квадрати (№ 4 та 6), завглибшки пересічно в $\frac{1}{2}$ м.

Спорудження з двома камерами.

У квадраті № 4 на глибині пересічно в 20 см виявлено глиняного майданчика. Західню його частину збудовано з лимпачів червоної глини, східню—з яснішої трамбованої глини; південна частина зрізана (мабуть як будовано підпірні стінки). Як показав шурф, глина чиста й лежить вона на чорноземлі; завгрушки має пересічно 20 см. На майданчику є вищезазначений, частково зруйнований від аматорів брук. Його збудовано з невеличких пласких гальок, що лежали в 5 рядків один на одному. Поміж цих рядків—прошарки з мушлів *mutilus* і *cardium*. Гальки сильно обпалені. На північ від бруку є рядок вапнякових плит, що стоять на рубі, увіходячи в майданчик. З півночі (частково вже в кв. № 6) до майданчика притуляються 2 камери, що їх утворюють валькові стінки I/II і III (Табл. III. Спорудження праворуч). Стінки, заввишки близько 25 см, погано збереглися. У кращому стані стінка I—тут помітна ще її структура, а саме: її збудовано з кількох прошарків червоної глини, поміж яких є тонкі (1 см заввишки) шари жовтої глини. Камери поділяє стінка Б, що трохи схилилася на півд.-зах. бік. Вона складається з невеличких вапнякових плит неправильної форми в 3—4 рядки; між плитами—рештки глини. Рівень цих камер нижчий за майданчик см на 20. Півн.-східній кут східньої камери закріплений трьома каменями, півн.-зах.—двома. Західня камера була майже наповнена великими шматками амфор (зокрема денцями); багато фрагментів посуду, головним чином амфор, було й у східній камері, при чому тут у ґрунті (чорноземлі) було багато попелу, шматків лимпачів, глини, жорстви, частково обпалених; багато з амфорних уламків укрито кістявою. У цій камері почастило також виявити частини долівки з трамбованої жовтої глини (Табл. III. Спорудження ліворуч). Через квадрат № 6 з ONO до W SW тягнеться стінка Г. Вона збудована з невеличких вапнякових плит, які стоять на рубі в два рядки. Між ними—чорноземля з черепками, кістками, нижче глина. Мало не посередині стінки є кілька великих плит, що лежать плазом, утворюючи вражіння порогу. Такий же „поріг“ намічується в західній частині стінки, де вона входить у борт суміжного квадрату. З південного боку біля стінки тягнеться рядок плит, що лежать плазом. Ґрунт біля стінки—чорноземля, дуже попелястий, з рештками лимпачів, обпаленими невеликими камінцями, вугликами, уламками посуду.

Знахідки і в квадратах і в ямі, складаються найбільше з уламків амфор. Крім цього, трапляються уламки грубого місцевого (так зв. „варварського“) посуду; фрагменти ці здебільшого без орнаменту, що іноді є тільки на вінцях,

при чому виключно пальцево-ніготний, або зніготними насічками; маса чорна, іноді поверхня брунатна, обпалено погано. У східній камері знайдено майже цілу невеличку чашу без орнаменту. Підкреслюю тут, що цей місцевий посуд дуже подібний до такого ж таки посуду на о. Березані. Знайдено також кілька фрагментів так зв. „сірого“ посуду та чорнолакового; серед останніх—фрагмент келеху, чашки з грубим штампованим орнаментом, канельованого кантарчику; лак поганий, кінця IV—початку III ст. Є 4 грузили (2 з шматків амфор, 1—кам'яне, 1—глиняне). З металів знайдено тільки невеличкий шматок заліза (в ямі). З органічних решток є: кістки корови, коня, вівці, кози; з мушлів—мідії, вустриці, *cardium*, *helix*. Є також деякий епіграфічний матеріал: 1) шийка гераклейської амфори з клейном

ΑΘΙΟΥΤΕ
ΠΙΣΙΑΝΝΟ ц. т. Αθήνατι Συζητο (пор. Е. М. Придик, „Инвентарный каталог клейм на амфорных ручках и горлышках и на черепицах Эрмитажного собрания“, 1917, с. 120, № 14 ΑΘΙΟΥΤΕΠΑΡΧΙΠΠ), 2) частина шийки амфори з вухом, на вусі клейно—WE, ц. т. ME або EM. SE або ES (у Придика з таких сполучень літер найчастіше EM або ME; пор. сс. 107—108 та табл. XVI), 3) денце чорнолакової чашки з графіто А.

Та що розкопи р. 1929 були невеликі, то звичайно вони не можуть ще дати цілковитого уявлення про те, що було на цьому місці за старих часів; залишаються, напр., ще відкриті питання, чи зв'язана стінка Г з глиняними стінками та майданчиком, чи були на пляті ще будівлі, чи ні, тощо. Але з інвентарю та будівельної техніки можна вже констатувати, що ми маємо тут справу з грецькою оселею (мабуть рибальською) ранне-гелленістичних часів (кінець IV—поч. III в. в.). Навряд чи така оселя була б на такому місці, коли б за цих часів грецькі колонії вже занепали, а „варварські“ племена дуже напирали, як про це гадали раніше. Отже Лузанівка є ще за одного свідка за те, що ранне-гелленістична доба то була доба великого розквіту грецьких колоній у нашій країні.

Закінчуючи свою інформацію вважаю за свій приємний обов'язок висловити тут свою якнайщирішу подяку проф. С. С. Длужевському та М. Ф. Болтенкові за підтримку в роботі та ті цінні вказівки, які вони мені давали, та М. А. Авраамову, що весь час працював зо мною та склав усі кресленники.